

Âtîf Mustafa Efendi ve Sıvış Yılları Sorununun Halline Dair Telhisi

Nurettin Gemici*

Âtîf Mustafa Efendi and his Method of Solving the Sivish (Skip) Year Crisis in the Ottoman Fiscal System

Âtîf Mustafa Efendi was one of the most important statesmen in the 18th-century Ottoman Empire; his most important task in the Defterdarlık –among others– was to solve the problem of the sivish (skip) year crisis. This crisis was the result of the use of a dual calendar in the Ottoman fiscal system. In Ottoman fiscal history, over the centuries expenditures were made according to the lunar calendar, while the solar calendar was used for the collection of most taxes and other income; this situation was brought about by the agricultural character of production and trade, as well as the seasonal nature of mining. As a result, every year there was a difference of approximately eleven days between these two calendars; the income from thirty-two years based on a solar calendar was spent, but this corresponded to thirty-three lunar years; this missing year was known as the “sivish year”. Âtîf Efendi came up with a spectacular solution to the problem, thus solving a situation that had plagued the Ottoman State for many years. The aim of this article is to shed light on the previously unknown work, known as telkhis, which was written by Âtîf Mustafa Efendi to solve this matter.

Key words: Âtîf Efendi, the sivish years, telkhis, defterdarlık

Osmanlı Devleti'nde mevâcib (ulûfe) ödemelerindeki gecikmeler gibi birçok malî ve siyasi problemin altında sıvış yılı konusunda 33 yılda bir nükse-den rahatsızlık gösterilmektedir.¹ Bu ödemelerin Osmanlı tarihindeki bütün yeniçeri ayaklanmalarının ve isyanlarının yegâne sebebi olduğu tezi tartışmalıdır. Bazı tarihçiler sıvış yılları ile malî krizler arasında paralellik kurulmasını sebep-sonuç bağlamında görmeyi doğru olmadığını, zira böyle bir değerlendirmede döneme ait politik, ekonomik ve sosyal nedenlerin göz ardı edildiğini ifade etmişlerdir.² Sıvış yılları sorununun, yaşanan bazı olaylarda bazen birincil etkisi olduğu kabul edilmekle beraber, bu konuda genelleştir-

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

1 Halil Sahillioğlu, “Sıvış Yılı Buhranları”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 27/1-2 (1968), s. 89-100.

2 Tevfik Güran, “Sıvış Yılları Krizleri”, *Türk Tarihçiliğinde Dört Sima* içinde, haz. Erol Özvar (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A. Ş., 2006), s. 58. Bu yazıda Halil Sahillioğlu'nun adı geçen makalesi incelenerek bazı tespitlerde bulunulmuştur.

me yapmanın doğru olmadığı kanaati daha çok hâkimdir. Zira Ay ve Güneş yılı farklılıklarındaki hazine kaybı daha çok mukataa gelirlerinde göze çarpmaktadır. Mesela 1122 (1710-11) bütçesine göre, sadece toplam gelirlerin % 26 ila 30'unu oluşturan martî mukataaların geliri ile alakalı kısım, bundan etkilenmiştir. Bütçe gelirlerinin bazen yarısından fazlasını muhtevi cizye ve avâız gelirleriyse hicrî aylara göre toplanmıştır.³

Osmanlı tarihinde sıvış yılları sorununun halliyle ilgili önemli belgelerden biri, XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin önemli maliyecilerinden Defterdar Âtîf Mustafa Efendi'nin mevâcib ödemelerinde şemsi takvime geçilmesini öneren telhisidir. Âtîf Efendi'nin *Divan*'ının değişik yazmalarının sonunda yer alan bu telhisin metnini Ahmed Cevdet Paşa, *Târih-i Cevdet*'te "Âtîf Efendi'nin Taktirî" başlığıyla açtığı bir bölümde alıntılamıştır.⁴ Daha sonra Halil Sahillioğlu'nun "Sıvış Yılı Buhranları" başlıklı makalesinde bir arşiv belgesi olarak ekte gösterilmesine rağmen, bunun kime ait olduğu belirtilmemiştir. Sahillioğlu, daha çok telhisin neticelerini ve ortaya çıkardığı durumu, öncesi ve sonrasıyla birlikte incelemiştir.⁵ Fakat bu telhisin niçin yazıldığından bahseden dibâce kısmı henüz neşredilmediği gibi, özellikle Mehmet Zeki Pakalın'ın vefatından sonra yayımlanan maliye teşkilatı ile ilgili eserinde pek çok okuma hatası ve atlamalar görülmüştür.⁶ Bu çalışmada ise telhis metni, arşiv dışında bir başka yazılı kaynakla da Mustafa Âtîf Efendi'ye ait oluşu teyit edilerek yayımlanacak ve telhisin malî tarih açısından önemine işaret edilecektir.

Âtîf Efendi'nin Hayatı

Âtîf Efendi'nin doğum tarihi ile ilgili bir kayda rastlanmamaktadır. Elimizde bilgi ve belge olarak sadece ortanca oğlunun 1147 (1734) yılında doğduğu kaydı bulunmaktadır.⁷ Ayrıca Beyazıt Soğanağa Mahallesi'nde doğduğuna dair bir tescil kaynaklarda yer almaktadır.⁸

3 Ahmet Tabakoğlu, "Bir İktisatçı-Tarihçi Olarak Halil Sahillioğlu", *Türk Tarihçiliğinde Dört Sima* içinde, haz. Erol Özvar (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A. Ş., 2006), s. 69-70.

4 Ahmed Cevdet Paşa, *Târih* (İstanbul: Matbaa-i Osmaniyye, 1309), VI, 373-77.

5 Sahillioğlu, "Sıvış Yılı Buhranları", s. 75-111.

6 Mehmet Zeki Pakalın, *Maliye Teşkilatı Tarihi* (Ankara: Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayınları, 1977), II, 189-203.

7 Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1311), I, 270.

8 Cevdet Dadaş, "XVIII. Asır Şairlerinden Âtîf Efendi: Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkitli Metni" (yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991), s. 12.

Âtîf Efendi, babasının zenginliğinin sağladığı imkânlar sayesinde klasik eğitimini özel hocalardan tamamladı. İcazetlerini alıp tahsil hayatını bitirdikten hemen sonra İzzet Ali Paşa'nın defterdarlığı sırasında Defterdarlık Dairesi'nde göreve başladı. Kısa zamanda kabiliyeti ve malî konulara yakınlığıyla tanındı. Malî işlerinin yanı sıra, kaleme aldığı kasidelerini kendisi de bir şair olan Defterdar İzzet Ali Paşa'ya takdim etti. Şiirlerindeki üslûp kudreti takdir gördü. İzzet Ali Paşa'nın da himayesiyle kısa zamanda yükselip defterdar mektupçusu ve hacedân oldu.⁹ 1150 Rebîülâhîrinde (Temmuz 1737) ihanetle suçlanarak önce görevinden azledilen ve daha sonra da zorunlu ikamete tabi kılındığı Edirne'de idam olunan el-Hac Halil Efendi'nin yerine "şikk-ı evvel defterdarı" oldu.

Âtîf Efendi, defterdarlık görevine getirildikten kısa bir süre sonra Osmanlı Devleti her yönden sıkıntılı bir döneme girdi. Daha defterdarlık görevinde ilk yılı dolmadan, Avusturya ile yapılan savaş ve idarî mekanizmadaki bozukluklar yüzünden malî buhran had safhaya ulaştı. Sefer zamanlarında ordunun malî harcamalarını yerinde denetlemek ve malî işlerini yürütmek üzere Âtîf Efendi Niş'e kadar gitti; fakat Sadrazam Yeğen Mehmed Paşa tarafından kusurlu görülerek 1738'de görevinden alındı. Mehmet Zeki Pakalın, *Maliye Teşkilatı Tarihi* adlı eserinde *Subhî Tarihi*'ne dayalı olarak yaptığı değerlendirmede Âtîf Efendi'nin defterdarlık görevine getirildiği dönemi anlatırken şu hususlara dikkat çeker:

"Memuriyeti İranilerle sulh akdinden az zaman sonra ve Avusturyalılar'la harp ilânının arifesine rastlamak gibi müşkül bir zamana tesadüf etmişti. Bosna ateşler içinde olduğu gibi, düşman Niş'e kadar gelmiş; tekmil Rumeli tehdit olunmaya başlanmıştı. Zaten boş olan devlet hazinesi, uzayan harpler yüzünden tamtakır bir hâle geldiğinden, işler pek ziyade müşkülât kesp etmişti. İşte bu şartlar altında defterdarlığı deruhte eden Âtîf Efendi, emsali misillü, ordunun malî ve idarî işlerini tedvir eylemek üzere İstanbul'dan hareket etti. Harbin kazanılması işe memur olanların vazifelerine dört elle sarılmalarına ve birbirleriyle gayet samimi bir surette iş birliği etmelerine mütevakıf iken, Sadrazam ve Serdânekrem Yeğen Mehmed Paşa [tarafından] orduya zahire tedarikinde ihmali taksiriyle Niş'de defterdarlıktan azledildi (Rebîülevvel 1151/Haziran 1738). Hatta onunla da iktifa etmeyerek Şehirköy'üne nefiy ve emval ve eşyasını da müsadere ettirdi. Bereket versin ki imdadına padişahın merhameti yetiştirdi de cezası o sayede bir parça hafiflemiş oldu."¹⁰

9 bk. Dadaş, "XVIII. Asır Şairlerinden Âtîf Efendi", s. 12-32; Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, *Tuhfe-i Hattâtin*, nşr. İbnülemin Mahmud Kemal (Ankara:Türk Tarih Encümeni, 1928), s. 543; Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, III, 285; Şemseddin Sâmî, *Kâmûsü'l-a'lâm* (İstanbul: Mihran Matbaası, 1311/1894), IV, 3047; Mehmed Tevfik Efendi, *Mecmûatü't-terâcim* (İstanbul Üniversitesi Ktp., Türkçe Yazmalar, nr. 192), vr. 93^b; Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1338,) II, 314; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri* (İstanbul: Suhulet Kitabevi, 1945), I, 149.

10 Pakalın, *Maliye Teşkilatı Tarihi*, II, 189-190. Pakalın'ın ifadelerini, dönemin vakanüvisi Subhî'nin konuyu aktarışıyla karşılaştırmak için bk. Subhî Mehmed Efendi, *Subhî Tarihi*:

1739 yılında sadârete getirilen Serasker Mehmed Paşa tarafından Âtîf Efendi'ye defterdarlık görevi tekrar tevcih edildi. Bu iki görev değişikliğini değerlendiren bazı tarihçiler, Âtîf Efendi'nin önceki sadrazamın gadrine uğrayıp başına o sıkıntılı hâllerin geldiğine hükmetmişlerdir. Zira bir yıl önce Avusturyalılar'a karşı olan sefer sırasında gösterdiği gevşeklikten dolayı görevinden alınan defterdarın yeniden göreve getirilmesi bir yana, hemen orduyla birlikte sefere gönderilmesi onun ilk azlinde suçsuzluğuna delil sayılmıştır. Vakanüvis Subhî'nin Âtîf Efendi'nin azlini anlatırken kullandığı "musâlaha" kelimesinden¹¹ yola çıkarak azlinden sonra seleflerinden farklı olarak muamele gösterilmesinde azil sebebinin şahsî bir meseleden kaynaklandığı düşünülebilir. Fakat tamamen masumiyetine kail olmak da mümkün değildir. Zira kendisinin defterdarlığı döneminde ortaya çıkan ulûfe bedellerinin alınıp satılmasında mesuliyetini unutmamak gerekir. Bu hatalı karar sonucu yapılan ödemelerle devlete ve hazineye zarar vermiştir. Bununla birlikte alınan hatalı karardaki kusur sadece ona ait değildir. Aynı zamanda devrin sadrazamı başta olmak üzere, yetkili diğer zevatın da mesuliyetleri olduğu konusunda tarihçiler birleşmektedir.¹²

Savaşın tafsilatı ve yaşananlar ilgili kaynaklarda detaylıca verilmiştir. Bu zorlu mücadelenin sonucu her bakımdan mühim ve anlamlıdır. Avusturyalılar'ın harp konusundaki yılgınlıkları uygun bir anlaşma karşılığında sulh akdine zemin hazırladı. Fransa elçisinin tavassutuyla anlaşma yapılarak Belgrad'ın teslimi sağlandı. Belgrad'a ilk dahil olanlar arasında Defterdar Âtîf Efendi de vardı.¹³ Osmanlı Devleti hem Avusturyalılar'la hem de Ruslar'la barış anlaşması imzaladı. Bu arada herhangi bir sebep belirtilmeksizin Âtîf Efendi görevden alındı.

"Defterdâr-ı Şıkk-ı Evvel Âtîf Mustafa Efendi bilâ sebep-i zâhir mâh-ı merkûmun on beşinci günü mesned-i defterdâriden matrûd u mazûl ve sâbıkan Şıkk-ı Evvel Defterdârı Yusuf Efendi müttekâ-piray-ı mesnedi mezbûr olup birkaç gün mürrunda öteden beru arzû-mend oldukları Beyt-i Şerîfe dahi murahhas u mezûn olmağla mesrûr u mecbûr oldu."¹⁴

İzinli olarak gittiği hac farızasından dönüşünü müteakip (Rebûlâhir 1155/Haziran 1742) üçüncü defa, şıkk-ı evvel defterdarı oldu. Ancak aradan çok geçmeksizin tutulduğu hummadan öldü (22 Cemâziyelevvel 1155/25

Sami ve Şakir Tarihleri ile Birlikte 1730-1744, haz. Mesut Aydın (İstanbul: Kitabevi, 2007), s. 451.

11 bk. Subhî, *Tarih*, s. 451.

12 Pakalın, *Maliye Teşkilatı Tarihi*, II, 190, 196.

13 Subhî, *Tarih*, s. 575.

14 Subhî, *Tarih*, s. 7, 20.

Temmuz 1742). Karacaahmet'te Ömer Zühdi Efendi'nin kabri yanına defnedildi. *Sicill-i Osmânî*'de ise, "Haydarpaşa'da gömülüdür" kaydı vardır.¹⁵

Defterdarlığının yanı sıra şairliği ve hattatlığı da olan Âtîf Mustafa Efendi bir anlamda klasik dönemin seçkin aydınlarından sayılabilir. Bir divanda toplanan şiirlerinin değişik el yazma nüshaları mevcuttur.¹⁶ Ayrıca hat sanatında keskin divanî denilen bir hat tarzı geliştirmiş ve bu tarz numune olarak öğrencilere meşk edilmiştir. Günümüzde ise Âtîf Efendi, İstanbul'da Vefa semtinde kendi adını taşıyan Âtîf Efendi Kütüphanesi'nin bânisi olarak tanınmaktadır.

Sıvış Yılları Telhisi

Âtîf Mustafa Efendi'nin, hiç şüphesiz en önemli ve kalıcı çalışması, Osmanlı maliyesinin yüzyıllardır belini büken ve "artık yıl" diye de tabir edilen sıvış yılları sorununa çözümünü içeren telhisidir. Azlinden sonra yeniden göreve getirildiği defterdarlık makamında kaleme aldığı bu telhis, esas itibarıyla mevâcibât ödemeleriyle ilgili bir düzenlemeyi içermektedir. Telhiste asıl soruna başlamadan İslâm'ın ölçme ve hesaba verdiği öneme işaret eden Kur'an âyetleri serdedilmektedir. Buna ilâveten konu hakkında hadislerden çıkarılan delil ve rivayetlerle şemsî ve kamerî yılların daha Hz. Peygamber zamanında nasıl hesaplandığı ve şemsî ve kamerî senelerin aralarındaki farkın o zamanlar bile dikkate alındığının altı çizilmektedir. Bu iki ayrı takvimin uygulamasına kısaca değinildikten sonra, her ikisi arasındaki 11 günlük farkın birikiminden oluşan sürenin 33 senede bir defa bir yıla karşılık gelmesiyle bu yıllarda çift ödeme yapılmasının hazineye getirdiği yük konusuna geçilmektedir. Buna göre neredeyse 300 yıl süregelen uygulama, sürekli yapılan fetihler ve ele geçirilen topraklardan elde edilen gelirlerle karşılanmış, hiç olmazsa da iç hazineden takviye edilerek bu konuda ortaya çıkan sıkıntılar bertaraf edilmiştir. Dolayısıyla yükseliş dönemlerinde bu sebepten kaynaklanan sorunların üstesinden gelinebilmiştir. Fakat daha sonraki dönemlerde bu meselede ortaya çıkan sıkıntı hazinece karşılanmadığından özellikle maaşların, ulûfelerin ve devletin masraflarını deruhte ettiği askerî personelin maaşlarının ödemesinde şemsî yıla geçilmesi bir zaruret hâlini almıştır. Âtîf Efendi, artık devletin başına gaile açabilecek çift maaş ödemedi kaynaklanan bazı isyanların önüne ancak böyle geçilmesinin mümkün olduğunu bir tespit olarak ortaya koymuş ve bu sorunu çözmek için bundan sonra yapılacak olan

15 Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, III, 285; Subhî, *Tarih*, s. 756.

16 Ayrıntı için bk. Dadaş, "XVIII. Asır Şairlerinden Âtîf Efendi", s. 22-30.

uygulamaya işaret ederek yeni bir ödeme usulü geliştirmiştir. Bu usule göre maaş ve ücretlerin muharremden değil de 1152 (1740) yılı Mart ayından itibaren şemsî yıl hesabı esas alınarak ödenmeye başlanılmıştır.

Her ne kadar sıvış yılları sorunu, mevâcib (ulûfe) ödemelerindeki gecikmeler gibi birçok malî ve siyasî problemin müsebbibi olarak gösterilse de ay ve güneş yılı farklılıkları esas itibariyle sadece mukâtaa gelirleri için sorun çıkarmıştır. Zira 33 yılda bir kaybolan bir yıllık gelir değil, 1122 (1710-11) bütçesine göre, sadece toplam gelirlerin % 26-30'unu oluşturan martî mukâtaaların geliri ile güneş yılına göre toplanan diğer gelirlerdir. Bütçe gelirlerinin bazen yarıdan fazlasını kapsayan cizye ve avâriz gelirleri ise hicrî aylara göre toplanmaktaydı.¹⁷ Âtîf Efendi'nin telhisi sonrasındaki uygulama aslında Osmanlı'da uzunca bir zaman muhtemelen bilinçli bir şekilde sürdürülen ve devletin yükseliş zamanlarında fazlaca sorun teşkil etmeyen bu malî tatbikatın sonunu getirmiştir.

Âtîf Efendi'nin telhisini, Osmanlı Devleti'nin duraklama ve gerileme dönemlerinde yaygın bir şekilde ortaya çıkan nasihatnâmeler, risâle ve lâyihalardan ayıran en belirgin husus, uygulanması olmuştur. Zira Âtîf Efendi, devletin maliyesini uzun zamandır uğraştıran bir meselenin halli için lâyiha hazırlamakla kalmayarak bunu tatbikatta uygulayıcı ve görev yaptığı o kısa süre içerisinde de olsa, takipçisi olmuştur. Bir anlamda diğerlerinden farkı, sorunu teşhisi ve çözüm sürecini başlatmak olduğu söylenebilir. Fakat tatbikata geçirilmekle beraber, sıvış yıllarına getirilen bu hal çaresinin gecikmeli olduğu da bir vaki'dir. Malî meselelerde ihmal ve karşılaşılan bazı meselelerde zamanında alınmayan tedbirler, devletin özellikle zayıf zamanlarında büyük bir yıkıma neden olmuştur. O bakımdan Âtîf Mustafa Efendi'nin cesur bir tavrı hazırlaması dikkat çekicidir. Bütün bu iyi niyetli ve gayretli çabalarının karşılığı olarak takdir edilecek yerde Defterdar Âtîf Mustafa Efendi'nin takdir edilmesi ve görevinden azledilmesi, bozulma dönemlerinin bürokrasiye dönük tipik müdahale anlayışının Osmanlı'da artarak yerleştiğinin bir göstergesidir.

Telhis Metni

Telhis metninin transkripsiyonunda şu nüshalar esas alınmıştır:

1. Edirne Selimiye Kitaplığı, nr. 2239.
2. Âtîf Efendi Kütüphanesi, Âtîf Efendi bölümü, nr. 2087.

17 Tabakoğlu, "Bir İktisatçı-Tarihçi Olarak Halil Sahillioğlu", s. 69-70.

Metin farklı çalışmalarla karşılaştırılmış; ancak nüsha ve metin farkları ayrı bir çalışma konusu olduğundan, bu tür ayrıntılara yer verilmemiştir. Ekte verilen orijinal metin ise Âtîf Efendi Kütüphanesi'ndeki nüshadan alınmıştır. Halil Sahillioğlu'nun okuduğu metni göremediğimiz için kendi metni-mizle farklı olan hususların en önemlilerine kısaca işaret ettik.

Dîbâce-i Telhîs-i Müşârun-ileyh

(28b) Râtibe-hârân-ı hazâyin-i gaybiyye-i füyûzun ser-defter ve ercümendi merhûm el-Hâc Âtîf Mustafa Efendi hâ'iz-i kasabü's-sebk, mizmâr-ı hüner ve râkiz-i râyet bâdî-i hüsn-i eser olup hemîşe nakdîne-i bizâ'a-i ma'ârifî hidemât-ı Devlet-i Aliyye'ye masrûf ve ezimme-i metâyâ-yı avârifî semt-i hayır-hâhî-i saltanat-ı seniyyeye ma'tûf olmağla binâenaleyh Hüsrev-i zamân ü zemîn ve dâver-i devlet ü dîn, melikü'l-mülûk ve'l-acem halifetu'llâhî fi'l-âlem şevketlü kerâmetlü mehâbetlü sultân bin sultân es-Sultân Mahmûd Hân Gâzî halleda'llâhu mülkehû ebeden efendimiz hazretlerinin eyyâm-ı huçeste-fercâm-ı saltanatlarında üç def'a ihrâz-ı rütbe-i defterdârî ile fass-ı elmâs-ı müsellesü's-şekl-âsâ müşârun bi'l-benân olup def'a-i sâniyesinde evzâ'-ı harekât-ı felekiyyeden (29a) nâşî sene-i şemsiyye ile sene-i kameriyye beyninde olan tefâvüt muktezâsı üzre her otuz üç senede bir def'a lâ-muhâle sene-i kameriyye sene-i şemsiyye tarafına tedâhülü cihetiyle mart tecâvüz etmekle serhad kılâ'ı neferâtı sadakât-ı sultâniye olan ocaklık mevâciblerini zamân-ı zabtı martî olan mukâta'ât ashâbindan mutâlebeye mecbûr ve ashâb-ı mukâta'ât dahi tedâhül-i senesi zarfında martın fıkâdânı cihetinden edâdan imtinâ'da mağdûr olmalarıyla bi'l-âhire Hazîne-i Âmire'ye mürâca'at idecekleri bedihî olup tekrâren i'tâsı makâle-i itlâf olan ocaklık mevâcibini abes yere virilmek lâzım gelmekle bu dâhiye-i dehyânın indifâ'ı muharremî olan ocaklık mevâcibini marta tahvîl olmağla zikr olunan masârif-i bî-hüdeden telhîs zımında merhûm-ı merkûmun serzede-i yerâ'a-i i'câz-ı berâ'ası olan telhîsdir. Dakikâ-şinâsân-ı fenn-i hisâb pûşide değildir ki Devlet-i Aliyye'yi bu gûne hasâret-i azîmeden telhîs müceddeden îrâd tedârük ve i'dâdından evlâ olup bâ-husûs masraf-ı mevhûm-ı merkûm fakat bir def'a olmayup belki her otuz üç senede bir kerre vukû' bulması mukarrer olmağla mizâcî Devlet-i Aliyye'de numûne-i maraz-ı âki- le olan bu ârıza-i müzmineye üslûb-ı hakîm üzre merhem-zen-i hüsn-i müdâvâ olmak merhûm-ı müşârun-ileyhin (29b) semere-i mahz-ı hulûsu olup cevdet-i karîhası işbu telhîs-i me'nüsetü'l-ibârâtın sebk-i selîs ve sekb-i nefîsinden ma'lûm olur. Tegammeda'llâhu bi-gufrânihî âmîn.

olan şehri Muharremi otuz ve Saferi yirmi dokuz i'tibâr eyleyüp bu minvâl üzere ilâ-âhiri's-sene birin otuz ve birisini [dahi] yirmi dokuz add eyleyerek sene-i kâmile-i kameriyyenin a'dâd-ı yevmiyesini üç yüz elli dört güne iblâğ eylediler. Ve her şehirde terk ve ihmâl eyledikleri kırk dört dakîka kûsûrdan bir senede müctemi' olan beş yüz yirmi sekiz dakîka ki hasbe's-sâ'a sekiz sâ'at ve kırk sekiz dakîka ider senevî ol mikdâr sâ'at ve dakâyıktan her otuz senede on bir gün zâ'id oldukları cihetden her otuz senede Zilhicceyi on bir def'a otuzar gün add idüp ol senelere kebîse dirler. Ve alâ-hâze't-tahkîk sene-i kameriyye-i vasatiyye üç yüz elli dört gün ve sekiz sâ'at ve kırk sekiz dakîka olmuş olur. Ve sene-i şemsiyyenin müddeti Zic-i Gürgani rasadı mîsdâkıncı üç yüz altmış beş gün ve beş sâ'at ve kırk dokuz dakîka olup beynehümâda tefâvüt alâ-vechi't-takrîb on gün yirmi bir sâ'at olmak iktizâ itmekle târihi kamerî olan vezâyıfde mâdde-i tedâhül alâ-vechi'z-zarûrî zâhir olur. Bu sûretde târihi şemsi olan **(31a)** mukâta'ât ummâli her üç sene ki otuz altı şehir ider eyyâm-ı müctemi'a-i mütefâviteden her bir senede hâsıl olan eyyâmın üç senede müctemi' olan bir şehri kâmilî i'tibârda mecbûr olup üç senede otuz altı vezâyıfî yâhûd şehri i'tibâr olunan sâ'ir masârifât-ı mu'ayyeneyi bir ay ziyâdesiyle otuz yedi ay i'tibâr eyleyerek her otuz üç senede bir senelik masrafı ve vezâyıfî ziyâde virmeğe mecbûr olurlar.

Bu keyfiyyetin habâyâyı hafâdan hârice ihrâcına cihet-i temsîli budur ki meselâ sene-i kameriyyenin eczasından ibâret olan şühûr-ı Arabiyye'den re's-i sene i'tibâr olunan gurre-i Muharrem ile şühûr-ı yevmiyeden re's-i sâl-i şems i'tibâr olunan Mart meselâ elli üç yâhûd elli dört sene-i hicriyyeden i'tibâr olunmak lâzım gelse¹⁹ bâlâda zikr ü tafsîl olunduğu üzere kûsûr-ı mütefâviteden müctemi' olan keyfiyyât-ı dakîka mücebince bin seksen yedi târihine mürtakî olunca bir sene-i kameriyye tedâhül ve bin seksen yedi târihinden dahi bin yüz yirmi sene-i hicriyyeye gelince iki sene-i kameriyye [ve] bin yüz yirmi bir sene-i hicriyyeden bin yüz elli dört sene-i hicriyyesine gelince üç sene-i kameriyye tedâhül idüp hasebi'd-dikkat sene-i hicriyyeye²⁰ adedi bin yüz elli dört senesi mûntehî oldukda sene-i kameriyye adedi gibi yüz sene olmayup [belki] doksan yedi sene olmak iktizâ eylemekle üç sene nâkis olmuş olur. Elsine-i hademe-i hazîne ve kâffe-i nâsda elli dört martı elli beş martı deyü ta'bir olunur. **(31b)** Bu galata i'tibâr sebebi ile

19 Halil Sahillioğlu'nun arşivden aldığı belgede farklı olan kısım da buraya ilâve edildi. "Marta tesadüfi tafahhus olundukda hâlen mûneccimbaşı olub İzmir kadısı olan faziletli Ahmed Efendi dâ'ilerin istihracı üzere 1053 sene-i hicriyyesinde Mart bulunmayub 1054 senesi Muharreminin evveli ile Mart bir güne musâdefe etmekle", Sahillioğlu, "Sıvış Yılı Buhranları", s. 108.

20 Burada diğer metinde, "Hicriyyeden 1154 senesine gelince sene-i hicriyye 'adedi tamamen yüz seneye bâliğ olmuş' şeklinde farklıdır.

miyânede üç sene-i kameriyye mütedâhil olup kalîl ü kesîr masârif-ı hazîne her ne ise zikr olunduğu üzre bin elli sekiz senesinden bin yüz elli dört senesine gelince miyânede mürûr iden doksan altı senede üç senelik masraf ziyâde virilmiş olup ıstîlâhât-ı ketebe-i hazînede vâcib an-sene-i fulân deyü yazılan ta'bîrin şerâyit-i vaz'iiyesine aslâ i'tibâr olunmamış olur. Ve bu mâddeye nass-ı kerîmden dahi işâret olunduğunu kibâr-ı müfessirîn hazerâtı sebt-i cerîde-i âsâr buyurmuşlardır. (وفي الفرقان إشارة الى هذا التفاوت كما روى عن علي بن ابي طالب رضى الله عنه و ماله: انه سأل يهودى عنه و قال وقع فى كتاب الله الكريم "فَلْيَبْثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَمِائَةَ سَنِينَ وَ اَزْدَادُوا تِسْعًا" و فى التوراة ثلثمائة سنين فقط و ليس فيها تسعا فكيف يكون التطبيق و التوفيق فاجاب عنه رضى الله عنه ان السنة الواقعة فى التوراة على حساب السنة الشمسية و ما وقع فى القرآن على حساب السنة القمرية و لهذا Dev-let-i Aliyye-i ebed-peyvend hazînesi âyidâtından ibâret olan kâffe-i vâridâtın ve âmme-i masârifâtın mecmû'u sene-i kâmile i'tibârıyla cârî olduğuna binâ'en âyidât-ı mu'ayyenenin ba'zısı şühûr-ı şemsiyye ve ba'zıları dahi şühûr-ı (32a) kameriyye i'tibârıyla mesbût-ı sahâyif-i cerâyid olup lâkin re's-i şühûr-ı şemsiyye i'tibâr olunan Martdan gâye-i şehri Şubata varınca mukaddime-i mezkûrede vasf ü tafsîl olunduğu üzre miyânede güzerân [eden] a'dâd-ı eyyâm hasbe'l-aded üç yüz altmış beş gün ve re's-i şühûr-ı kameriyye i'tibâr olunan Muharremden dahi gâye-i şehri Zilhicceye müntehî olunca mürûr iden a'dâd-ı eyyâm dahi üç yüz elli dört günden ibâret olup lâkin fi'l-asl re's-i târîh-i hicriyye i'tibâr olunan sene-i kameriyyenin a'dâd-ı eyyâmını sene-i şemsiyye eyyâmını adedinden on bir gün noksân olduğuna binâ'en küll-i senetihî takrîben on birer gün tefâvüt-i noksânî sebebi ile her otuz üç senede bir def'a şühûr-ı kameriyyenin tedâhulü vukû'undan fesâd-ı hisâb-ı hazîne iktizâ eyleyüp husûsan yüz yirmi bir senesinde vâkî' olan müdâhâleden işbu bin yüz elli dört senesine gelince otuz üç sene mürûr idüp elli dört senesinde fikr ve mülâhaza olunan mâdde-i tedâhul vâkî' olacağına binâ'en bast ü temhîd olunan mahzûrâtdan hâdis ve ârız olacak illet-i tedâhule imkânı olduğu vechile tehyi'e-i tedâvî lâzime-i hâlden olduğuna binâ'en ba'zı umde-i küttâb ve nakâve-i ehl-i hisâb ile tarîk-ı müdâvâsı mülâhaza olundukda bâlâda tafsîl olunduğu üzre tekevvin-i tedâhulü sebebi ile verây-ı perde-i hafâda mütekevvin olacak mahzûrât-ı (32b) hafiyeden başka fazla görünüp Hazîne-i Âmire'ye bâr-ı girân-ı zuhûrât mesâbesinde ârız olacak

21 "Kur'ân-ı Kerîm'de de bu farklılığa işâret vardır. Nitekim Ali b. Ebû Tâlib'den (r.a.) nakledildiğine göre bir yahudî ona sordu ve şöyle dedi: "Kur'ân-ı Kerîm'de 'Onlar mağaralarında üç yüz sene kaldılar ve dokuz yıl daha ilâve ettiler' denilmektedir. Oysa Tevrat'ta sadece 300 yıl kaydı var, 9 sene ifadesi yer almamaktadır. Bunlar nasıl uzlaştırılabilir?" Hz. Ali (r.a.) ona şöyle cevap verdi: "Tevrat'taki güneş yılı hesabına göredir. Kur'an'daki ise ay yılı hesabına göredir. Bu nedenle Allah dokuz yılın üç yüz yıla katıldığına işâret etmek için 'dokuz yıl daha ilâve ettiler' demiştir."

ocaklık mevâcibâtı masrafları an-i'tibâr olunan gurre-i Muharrem re's-i şühûr-ı şemsiyyeden i'tibâr olunan Marta tahvîlden gayri çâresi olmayup lâkin zikr olunduğu üzre sene-i kâmile-i üç yüz elli dört günden ibâret eyyâm-ı sene-i kameriyye masrafının an-gurre-i Muharremden iken sene-i kâmile-i eyyâmı üç yüz altmış beş günden ibâret sene-i şemsiyye Martina munsarîf olduğu sûrette zâhir-i hâlde sene-i şemsiyyeye nakl sebebi ile on bir günlük masraf-ı yevmiyye zâ'id olup lâkin hakikat-i hâlde nazaran tedâhul nizâ'ına illet-i müstakille olan sebep-i hafî işbu sûrette zâhir ve bedidâr olan on bir günden ibâret olup ve maksûd-ı aslî dahi beher sâl sene-i şemsiyye ile sene-i kameriyye eyyâmı beyninde tefâvüt a'dâd-ı nisbiyyeden tekevvün eyleyen on bir gün ki otuz üç senede bir def'a ma'a tefâvütihi üç yüz altmış beş günden ibâret bir sene-i kâmile-i ma'neviyenin nizâ'ı mâddesinin imhâsı olmağla bu sûrette meselâ yevmî bir kîse rûmî mevâcibi olan bir kal'a neferâtı yevmiyesi gurre-i Muharremden i'tibâr olunduğu sûrette sene-i mezbûre Zilhiccesi gâyetine dek eyyâm-ı sene-i kâmile i'tibâr olunan üç yüz elli dört günden iktizâ iden üç yüz elli dört kîseyi yine tamâmen almak ve mâdde-i nizâ'ı **(33a)** tefâvütü mahv ve izâle için sene-i şemsiyyeye nakli sebebi ile mütekevvin olan on bir günden içmâz ve te'âmî olmakda ocaklık as-hâbı neferâta bir dürlü öZR melhûz olmadığı emr-i bedihî olmağla ol makûle Muharremî olan ocaklık yevmiyesi sene-i kameriyye eyyâmından ibâret olan üç yüz elli dört günlük mevâcibini yine tamâmen almak ve sene-i şemsiyyeye nakli sebebi ile tefâvüt görünen on bir gün meskûtün-anh kalmakda be's-i zâhirî melhûz olmayup lâkin [bu] emr-i hafiyü'l-menâfi'in nükte-i mektûmesini dekâyık-ı hesâbdan bî-haber neferât alâka ve def'aten tefhîmi nev'an su'ûbetlü olduğu cihetden tedricî tefhîme vesile olsun için bu keyfiyyetin mukaddime-i şürû'u bi-inâyeti'llâhi te'âlâ bu def'a feth u teshîri müyesser neferât-ı merkûmeyi müceddeden vaz' u tahrîr olunacak Belgrad Kal'ası'ndan ve muzâfâtından olan kılâ' ve palanka neferâtından bed' olunması müstahsen görülmekle ibtidâ'-i emirde nefsi-i Belgrad Kal'ası'nın el-ân tahrîrine mübâşeret olunan piyâde ve süvârî yerlü neferâtından şimdiye dek her ne mikdâr neferâtı tahrîr olunmuş ise inşâ'allâhü te'âlâ yüz elli iki senesi Zilhiccesinin on üçüncü gününden vâki' olacak elli iki senesi Martı duhûlüne dek her ne mikdâr yevmiyeleri yürür ise başkaca icmâl olunup iktizâ eden **(33b)** yevmiyelerinden müctemi' olan akçe başka virilmek ve elli iki senesi Martından sonra sene-i şemsiyye i'tibârıyla yevmiyeleri Mart ibtidâsından yürümek ve inşâ'allâhü te'âlâ senesi tekmîlinde bâlâda bast ü temhîr olunduğu üzre sene-i kameriyyede alacakları üç yüz elli dört günlük yevmiyeleri üç yüz elli dört gün i'tibârıyla tamâmen virilüp nizâ'-ı tefâvütü izâle için sene-i şemsiyyeye nakl sebebi ile eyyâm-ı sene-i şemsiyyeden fazla gö-

rünen on bir güne ta'arruz olunmamak ve senevî icmâlleri sene-i şemsiyye i'tibârıyla üç yüz altmış beş günden bağlanup on bir günlüğü def'-i nizâ'ı tedâhul nâmıyla fûrû-nihâde ve üç yüz elli dört gün i'tibârıyla mevâcibleri virmek ve bu siyâk-ı mer'iyye Belgrad aklâmından olan kılâ' ve palankalarda mer'î ve mu'teber tutulmak üzere mahalline kayd ve Belgrad hazînesi tarafına mufassalen sûreti ve iktizâ iden ahkâmı yazılmak bâbında emr ü fermân devletlü sultânım hazretlerindedir.

دیب بجه تخلص

رانیه خواران عرائن غیب فیوضک سر دفتر وارجمت می محرم
الحاج عارف مصطفی افندی حازر نصب بسین مضار هسردا کر است
باروی حسن از اولوب همیشه نقدینه بضاعه معارفی خدمات
دولت عتبه به مصروف و از مده مطایای عوار فی سمت خبر خوانی
سلطنت کسبه به معطوف اولمعد بنای علی خسرو زمان و زمان
و داور دولت دین ملک الملوک و العجم خلیفه الله فی العالم
شوکت کراستو مهاسلو سلطان بن السلطان محمد محمود
غازی ملایکه ابداء افند فر حضرت یک ابام حجه فرجام سلطنت نده
اوج دفعه احراز رتب و قدر داری بر فیض الماس مثل الشکر
آست ربان اولوب دفعه ثانیه سنده اوضاع حرکات فکریه

بجی

نامی سنه شمسه ابر سنه قمریه سنه اولان تفاوت مقتضای
 اوزره هر اوتوز اوج سنه ده بر دفعه لامی که سنه قمریه سنه شمسه طرفه
 انداخلی جسته بدمارت تجاوز اینمکوسر صد فلاحی انضاتی صد فلاحی
 اولان اوج خلق مواجبه برینی زمان ضبطی ارئی اولان مقاطعات
 مطالبه بر مجبور و اصحاب مقاطعات دخی تداخلی سنه سی طرفه
 مازیک فدا فی جسته دن اداون مستاعده معذور اولمیلر بله بالا
 حوضه عامه پدمراجعت این جملگی بر بی اولوب تکرار اعطاس
 مقصوده اتمام اولان اوج خلق مواجبه عیث بره ویریکت لارم کلکلمه
 بود اینه دیهاکت اندفاعی محریمی اولان اوج خلق مواجبه لارنه تحویل المنفع
 محتاج اولمیلر ذکر اولنان مصارف بهبوده دن تخلص سنه
 مرحوم مرقومک سرزده براعه اعجاز براعه سه اولان تخلص
 دقیقه شانسان فن حساب پوشیده دکلدر که دولت علیه
 بوکونه حسارت عظیمه دن تخلص مجدد ابرادندارک اولمیلر
 اولی اولوب باخصوص مصروف موهوم مرقوم فقط بر دفعه
 اولیوب بلکه اوتوز اوج سنه ده برکزه وقوع بولسی مقرر اولمیلر
 مزاج دولت علیه ده نمونه مرض کله اولان بو عارضه هر سنه
 اسلوب حکیم اوزره هر مهن حسن بد اوا اولمق مرحوم استبر

منه محض خصوص اولوب جو دت فرجه سی دخی است بو تخبص ما نوسنه
العبار انک سبک سلبس و سکت نفیسن معلوم اولور نعمت بقدره
صورت تخبص

جناب سفار امور کائنات جل شانہ عن النفا یصق آتیه الایاق
حضرت بیک اراده قلب از لبه سی بو کار خانه د حیرت محمد تک نظم
و ایجا و نه نعلق ایلدکن خرابه زار خیر ای سخته یا سکان و اولو ایله
نوع بنی آدم جهت معاش و ضابطه انتفاش دینی رابطه و قیاق
معاطه رابطه و تعلیق ایلیوب تعلیم نکات عبادت و تفهیم
رموزات واردات سباقده کتاب منطاب حکمت ما بنده
هو الادی جعل الشمس ضیا و القمر نورا و قد زده منازل استعلوا
عدد تسنین الحجاب ما خلق الله ذالک الا بالحق تفصل الایات
لقوم یعلمون نص کریمی ایدارات طریق هدایت رفیق ایتیکله
عجم و انشوران اهل فک و قدوده فطانت و تار فرق سد و د اولو
علا و حکمک مضبوط جراید انار لری اولو قواعد روزنامه متصفاته
دار ضابطه کافه مقالات اولنقد قانون دولت و آیین سلطنت
استدای ظهورندن برو کافه انامک خصوصاً واردات خرابین ملک
جهت ضابطه سی رابطه حساب منوط و وقایق من ایل ضرب تفهیم بو

نسخه

اولاد بخدمت آفرین گشته درم ده خدمت خراب نمک نوبه کز بری انما
و طبقه حال کربت مصروف و عنان منتهی حسرت بر سمت و فاین احوال
معطوف اولی لایحه حال لایحه اولی سیغی امر بدیهی اولوب لکن ذیل
محرران مع مقصود اصلی اولان فاین امرک شخصی تشبیه و نباید این
مسائل ارباب اینک خلاصه مغللیدن بعضی قواعد معربت نک
استبوجه و تحریری اختصار اولندی خلاصه سی بود که زمان جهت نبوی
علیه افضل الخیر خضر مری متفقین و متفق علی اولدی بغیر بنام
سنة فروردین و محرمات اولی تاریخ اسلامه مبداء است با اولی شهر
و اهل تاریخ عنده بود تاریخ یکت سوری و بیت المالدین و بیت اله
دک اولان قدر بود سوره کاد او توز دکاه کرمی طغوز اولور زاید و ناقص
اولماز و درست آبی سوالین او توز و اوج آبی سوالین بکرمی طغوز اولور
جانزاد و ویران یکی سوره برسته اطلاق ابد لر او بو صورتی سوره
و سنون قرینه حقیقه اولور لکن شمس و قمرک حرکت کننده و اوضاع
مساکنه و قمرک شمس بعدین اولان اختلاف سبب
رویت المالدین و بیت المالدین اولادت ضبط مکن اولدی
اجلدن امور شرعیته به تعلقی اولین امرده حساب و اهل نجوم سر
و قمرک سیر اوسط است بار علی اجتهاد می ایننده اولادت بر سر در

وهر اون یکی شهره بر سنده دبر لر و بوضوح شهر و سون وسطه
 اولور و بواعت بار ایلر شهر بکرمی طغوز کون اون یکی ساعت و فرق
 درت دقیقه دن عبارت اولد یعنی اودات رسدیه ایله تحقیق و اثبات
 ایلدیلر و اس سنه قمریه اولان شهر جمعی اوتوز و صفری بکرمی طغوز ایتنا
 ایستوب بوسونال اوزن الی آخر اسنه برین اوتوز و برینتی نیمی بکرمی
 طغوز زعمه ایله لک سنه کماله قمریه تک اعداد یومب سنی اوچویز
 الی درت کونه ابلاغ ایلدیلر و هر شهر ده ترک و اها ال ایلد کلینی فرق
 درت دقیقه کسور دن بر سنده جمع اولان شیوز بکرمی سکر دقیقه
 حسب الساعه سکر ساعت و فرق سکر دقیقه ایدر سنوی ایله
 ساعات و دقیقه دن سکر اوتوز سنه ده اون بر کون ایدر اولدیلر
 جندن ایدر اوتوز سنه ده ذی الحججی اون بر دقیقه اوتوز کون ع ایله
 اول سنه لر کبیر دبر لر اعلی هذا التحقیق سنه قمریه وسطیه اوچویز الی درت
 کون سکر ساعت و فرق سکر دقیقه اولتس اولور و سنه تمت یک
 مثنی زوج کور کافی رسدیه ایله اوچویز انمش بر کون و برینتی
 و فرق طغوز دقیقه اولوب بینها ده تفاوت علی وجه التقریب اون
 کون بکرمی بر ساعت اولق انقضا ایتمکله ناسخ قمری اولان و غایفه
 ماده تامل علی وجه الضموری ملاحظه اولور بوضوح تاریخ شمسی اولان

ع

مقاطعات تجالی هراج سنه کی اونوز اتی شهر ایدر ایام مجموعه مفادته دن
 هر بر سنه ده حاصل اولان ایاکت اوج سنه ده مجموع اولان بر شهر کا علی اعتبار
 مجبور اولوب اوج سنه ده اونوز اتی ای و طایفه یا خود شهری اعتبار اولان
 سار مصارفات معیندی برای بایده سیلا اونوزیدی ای احتیاج اولان
 هر اونوز اوج سنه ده بر سنه لک مصرفی و وطنی زیاده دیر کور مجبور اولور
 بو کیفیتک جباری خفادن خارجه اخراجت جهت تمشیل بودر که مثلاً سنه
 قمریه یکت اجزا سنه دن عبارت اولان شهر عربیه دن اسیل
 شمسی اعتبار اولان نارت مثلاً اتی اوج یا خود اتی درت سنه
 اهرتیه دن اعتبار اولونمق لازم کلمه بالاده ذکر و تفصیل اولونمق
 اوزره کور مفادته دن مجموع اولان کیفیت و فیهه موجبه بیک
 بدی نارتخه مرفعی اولونجه بر سنه قمریه داخل و بیک سکان جباری
 دخی بیک بوز بکری بر سنه اهرتیه بیکله بیک سنه قمریه بیک بوز بکری
 اهرتیه دن بیک بوز اتی درت سنه اهرتیه سنه کلنج اوج سنه قمریه
 ایدر حسب آله سنه اهرتیه همدی بیک بوز اتی درت سنه
 اولدغ سنه قمریه همدی کبی بوز سنه اولیب بکله طاعت
 سنه اولونمق افضا ایلکده اوج سنه ناقص اولمش اولور سنه قمریه
 حریزه و کانه سنه اتی درت مارتی اتی بئس مارتی اولونمق

بخط اعجاز سیبیه ایوبیانه ده اوج سنه قمریه مت اعل اوکول
قبل کثیر مصارف خزینه ارنه اب ذکر اولد بقی اوزر بکت
اللی سکره سنه سنه نیک بوز الی درت سنه سنه کلجه میانه درم اولد
ایدن خلفان آلتی سنه ده اوج سنه کل مصرف زیاده و بزرگی اولد
اصطلاحات کتبه خزینه ده واجب عن سنه فلان بو بازار بیلان بزرگ
شرایط وضعیه سنه اصلا محنت اولور و بوماده بی نص کتبه
دخی شارت اولد بقی کبار مفسرین حضرتانی ثبت جردین آثار بوز
و فی الفرقان شاره لایهذه التفاوت کاروی عن علی بن ابیطالب
رضی الله و قال انه سأل یهودی عنده وقال وقع فی کتاب الله الکفر
فیسئلونی کتبه تم تلکما ته سنین فزادوا و سفا و فی التوراهه تلکما ته سنین
فقط بوس فیها سفا فکلف بکون التطبیق التوفیق فاجاب عنده رضی الله
ان سنه الواقعه فی التوراهه بی علی حساب سنه التمسیه ده بی
فی الفرقان بی علی حساب سنه القمریه و لیس اقل سنه سفا و زادوا
سفا هدا شاره الی نرا حل تسه سنین فی ثمانه سنین کذا بناء علی
دولت علییه اید بیوند خزینه سی عاید سنن عبارت اولان
کافه وارد ایک و قائم مصارف فایک مجموعی سنه کامله اعتبار بی جاری
اولد بقیه بنا عایدات معینه نکت بعضی سی سنه و بعضی

حج

درجی مشهور قریباً اعتسار و مشهور صحیح بیف جرائد اولوب لکن بیف
مشهور است به اعتسار اولان عادتدن غایب مشهور شایسته و آنچه مقدّم
نموده و در وصف و تفصیل اولست بدین معنی اوزره میانه و در کز ان بدین حد
ایام حسب العدا و اوچبوز انفس بئس کوش در اسس مشهور قریباً
اولان عادتدن غایب مشهور ذمی کجی بدین معنی اوچبوز هرور بدین حد ایام
درجی اوچبوز الی درت کز ان عبارت اولوب لکن فی الاصل ان اس
تاریخ اجمیریه عبارت اولان سنه قریباً یک اعدا و ایامی سنه شمسی ایامی
عدوددن اولن بکون نقصان اولد بقیه بناً کل سنه تقریباً اولن
تفاوت نقصانی سببی ایلد هر او توذ اوج سنه ده برده فوس مشهور قریباً
تداخل اوج عددن فسا و حساب خزینه اقتضا ایوب خصوصاً اوز
برسنه سنه واقع اولان توخذدن سببیک بوز الی درت سنه
کلیه اوج اوج سنه هرور ایدوب الی درت سنه سنه فکر و فکر اولان
ماده تداخل واقع اولد بقیه بناً بسط و تمهید اولان محدود اولان
در عرض اولد جن عتق تداخل امکان اولد بقیه وجه شبهه ندرت
لازمه حالدن اولد بقیه بناً بعض عتق کتاب و لغاوه اهل حساب
طریق عدا و اسس ملاحظه اولست قده بالآده تفصیل اولد بقیه اوزره
تداخل سببی ایلد هر ایی برده فسا و سنه کون اولد جن عتق درت

حقیقه و انباشتة فضل کویوب حزنیه عامه به بار کران ظهور است سینه
 عارض اوله حق اوجضق مواجباته مصر فلهی عن اعتر بار اولان
 عن محرم رأس سوره سینه و ان اعتر بار اولان باره تحو بلدن
 غیر می جان سی اولیبوب لکن ذکر اوله بر فنی اوزن سنه کامله سی
 اوچوز الی درت کوندن عبارت ایام سنه قمریه مصر فلک عن عنج
 محمد بن ابی سنه کامله سی زامی اوچوز التمشش بس کوندن عبارت
 سنه شمسه بر نقل سیه ایله اون بر کون کک مصرف بو تیز زاید اولو
 لکن حقیقت حاله نظر آتد اخل ترا عن عت مستفد اولان
 خفی استبصورتی ظاهر و بدیدار اولان اون بر کوندن عبارت
 اولوب اومقصود اصلی دخی بجه رسال سنه شمسه ایله سنه قمریه
 ایامی بینده تفاوت اعداد سینه دن کون ایام اون بر کون اولو
 اوج سنه ده بر دفعه مع تفاوت اوچوز التمشش بس کوندن عبارت
 بر سنه کامله معنویه کک ترا عن ده سنک ایامی اولغه بو صورتی
 مسلک اوجی بر کینه رومی مواجسی اولان بر فله نظر آتی بو تیز سی
 غره محمد بن اعتر بار اولند دخی صورتی سنه قمریوره ذی الحجی سی
 غایبه دکن ایام سنه کامله اعتر بار اولان اوچوز الی درت
 کوندن اقتضایدن اوچوز الی درت کبیری سینه غایم الی و اذو

سجده

نقادی محو و از الراجحون نسبت به نقلی سببی اید مشکون اولان
اون برکوندن انخاص و نعام اولمقدده او جملن اصی بے نظرانه بر در
خدر موقوف اولمدرینے امر بدیهی اولمقدده اولمقولده حرمتی اولان او جملن
یومیه سی سنه قمریه آتاندن عبارت اولان او چیز الی درت
کونک مولجینی بیسنه تا ما اتمق و سنه شمسیه بد نقلی سببی اید
مقفاوت کورین اولان برکون سکوت عنده قائده باس ظاهری
موقوف اولمویوب لکن بواصر حقی المنا فک نکته مکسونه سنن و قانیق
حسابدن بیخبر نظرات قلاعه دفعه تفهیم نو عاصوب اولمدر
جهندن ندیرچی تفهیمه وسیله اولسون ایچون بو کیفیتک مقصد
بعبارت الله تعالی بود دفعه فتح و ششمیری مبدس و نظراتی مجددا
وضع و تحریر اولمدر بعضی بغير اولمدر سنن و مضامین اولان
فلاعه و مینقه نظرات سنن بد اولمدر سنن کور لکنه است اولمدر
نفس بغير اولمدر سنن الان تحریرینه مباهرت اولان
دوساری بر اولمدر سنن شمسی بودک هر نه مقصد اولمدر
تحریر اولمدر سنن الله تعالی اولمدر سنن فی اولمدر
اون او جملی کونندن واقع اولمدر سنن الی ایکی سنه سی سنه اولمدر
اکن هر منف دار بومیه لری بوزر اید باشمدرجه اجمال اولمدر

بوسید لرندن مجتمع اولان افریقه باشقہ دیر ملک والی ایکی سنه سی ماکنده
 صکره سنه شمسیه اعتبار بیلد بوسید لر می ائت ابتدا سنندن بولک
 وان ش ائده فعالی سنه سی کسینده بالاده بسط ونهید اولکنده
 اوزره سنه قمریه ده الاجفلی اوچوز اتلی درت کونک بوسید لر
 اوچوز اتلی درت کون اعت بار بیلد خان اویر بولوب نزاع تفاوتی اولد
 ایچون سنه شمسیه نقلی سببی بام سنه شمسیه دن فضل کورین
 اون برکون عرض اولماق سنوی اجاتدی سنه شمسیه اعتبار
 اوچوز الشمس کوندن باخلوب اون برکونکی دفع نزاع تفاوت
 نامیل فرزند آده اوچوز اتلی درت کون اعت بار بیلد خان
 فرزند آده اوچوز اتلی درت کون اعت بار بیلد بولجلی بولک
 بوسباق معجبه بغر اولماق سن دن اولان قلع و ملقه لره معجبه
 طوملق اوزره محنته قید و بغر ادرین سی طرفه منفصله صورت قضا
 ایدن احکامی بارلمق بایند امر و فرمان دولت و سلطام حضرت
 مرحوم سلطان احمد حاکمیه اکتسه و الغفران حضرت نیک شهزاده جو
 عالم وجودت م نهاده اولد قلند شهزادین شیخ عسکری اولد
 طراوت ریاض شریعت غر مؤتوف آسبارنی سبب و قلم ملک
 اسلام و رفاهیت احوال آسبارنی کده امرهون مصلح طلب عیانت

ص

حضرت ملک العظام اولد یغنی بنا بقای نوع معکاشی سنان
 وامت اولس نسیل باو سا بان جهان نعمت محض این حضرت
 ذوالعطای سنان اولد یغنی دن نشی ملات سعادت سنا هر دو کا
 او ای سکر بی با بن معطی النعم و ایغای شای جناب لب الکریم
 افر او آفرین دن حسر برینه لایه و احتم اولمقد حاجی حد و تبریح
 و صافی خانه و دایع رب العالمین آرایش سر بر صد در خلافت
 راجی شرایط عدالت و محبت شوکتو کرامتو قدر تلو ولی نعم
 ادا م الله تعالی ظل عنایه طے مفارق الامم افسد فر خضر بیک
 خلاصه اهل خلق جان عبادت عد مجازة قدر دن بور فاطمات
 سلطنت وجود و آرایش کنوان دولت علیه ابدید و او آکان
 شاهزاده جو بختی روی دولتو نجاستو سلطانا عهده
 اقد مرک قدوم مسعود لری خبر محض نامعد و او لمقد شکر
 علی نیک انعم دو ام عمر و دولت حضرت شهریار
 و شاهزاده نجست باریدن صکره هفتدم خبر ولادت نشاط اولم
 خانه نام خصم دن اولمق ایچون نوانین قهید سلاطین عظیم
 اوزره کیچه شهر آینه مزاجات اولن درق سوان بازار سربا
 ترین هر کس سرور موفور ابله دعوات خبر حضرت شهریار